

Umělá inteligence a literární překlad: překladatelky a překladatelé požadují transparentní jednání

Akteři a uživatelé knižního řetězce čím dál více podléhají efektivitě a přesnosti výsledků získaných v určitých jazykových párech díky „strojovému překladu“. Nedávné spuštění ChatGPT vrhlo ostré světlo na budoucnost, která je mnohem bližší, než si většina z nás ještě před pár lety představovala, především co se týče překladatelů, ilustrátorů a kodérů. Nakladatelství Livre de Poche nedávno zakázalo využívat při tvorbě obálek svých knih algoritmy schopné generovat obrázky, probíhají první soudní procesy autorů s vývojáři umělé inteligence, vysoké školy zakazují její použití při absenci zákonného rámce...

Ještě je čas jednat, abychom ochránili umělecké profese od generativních algoritmů

ATLAS a ATLF,¹ které již padesát let pozorně sledují vývoj překladatelství a podmínky, za nichž je vykonáváno, nyní upozorňují na bezprostřední nebezpečí, které v oblasti jejich práce – literárním překladu – představuje umělá inteligence. Jde o to i nadále bránit umělecký překlad coby zásadně a hluboce lidskou intelektuální činnost. Literární překlad je duševní profesí, jež musí zůstat nezávislá na vývojářích počítačových programů, které jsou inteligentní jenom svým označením.

¹ Viz Slovníček v závěru textu. – pozn. překl.

1. Kontext: mluvíme ze zkušenosti, nevymýšlíme si

Pod vedením sdružení ATLAS probíhala v uplynulých čtyřech letech tzv. Observatoř „automatického překladu“ (fr. *Observatoire de la Traduction Automatique*)²; nedávno byl zveřejněn průzkum o „post-editaci“, který provedlo sdružení ATLF mezi literárními překladateli v prosinci 2022³; taktéž nedávno bylo zveřejněno průkopnické vyjádření sdružení STAA „Ne automatizaci uměleckých profesí: překlad není jen matematická úloha“⁴; na konferenci *Assises de la traduction littéraires* konané v Arles v listopadu 2022 jsme měli možnost si vyslechnout zkušenosti jiných překladatelských profesí, které již umělá inteligence zasáhla, a to ATAA (*Sdružení překladatelů v audiovizuální oblasti*) a SFT (*Francouzská společnost překladatelů*).⁵ To je kontext, ve kterém naše dvě organizace přicházejí s veřejným varováním před průmyslovým využitím této technologie a **vyzývají k tomu, aby profese podílející se na knižním trhu začaly v oblasti využití umělé inteligence v překladu (které je navíc zdrojem značného digitálního znečištění) neprodleně jednat transparentně.**

2. Co je to překlad vytvořený lidmi?

„Překlad není matematická úloha,“⁶ napsal v listopadu loňského roku STAA (*Syndicat des Travailleurs Artistes-Auteurs*, Syndikát pracujících v umělecké a autorské sféře) ve své výzvě proti automatizaci uměleckých profesí.⁷ Překládání je řemeslem, dovedností, tvůrčím aktem, lidskou zkušeností. Je to fascinující práce, práce přemýšlivá a výsostně subjektivní, která vychovává k zacházení s jazykem jakožto s nástrojem emancipace, nikoli jako se standardizovanou formou. Na otázku, zda umět překládat znamená milovat hluboké věci, odpověděla členka Francouzské akademie Barbara Cassin: „Ano [...] ale také to znamená umět se rozhodovat, osvobodit se, vybírat, hrát si, ovládat lehkost.“⁸

Překlad vytvořený lidmi velebí odlišnost, jasně vyjadřuje bytostný rozdíl existující mezi jazyky, který překládání oslavuje. My, překladatelé a překladatelky, si nepřejeme všudypřítomnost literatury typu *globish*, která staví komunikaci nad jazyk, nad promluvu, nad sdělení. Chceme se i nadále učit jazyky a praktikovat je, chceme i nadále „komplikovat

2 <https://www.atlas-citl.org/observatoire-de-la-traduction-automatique/>

3 <https://atlf.org/wp-content/uploads/2023/03/ENQUETE-TRADUCTION-AUTOMATIQUE.pdf>

4 <https://cnt-so.org/staa/2022/11/11/non-a-lautomatisation-des-metiers-de-lart/>

5 Kulatý stůl „Métiers de la traduction : ce qu'automatiser veut dire“.

6 Fr. *problème à résoudre*, tedy doslovně „problém k řešení“.

7 Výzva STAA, listopad 2022.

8 *Revue Geste*, „Le plaisir de traduire – entretien avec Barbara Cassin“, 2007.

univerzální“, „překládat to, co text činí, nikoli to, co říká“.⁹ Spolu s Barbarou Cassin se hlásíme k překládání jako k jedné ze základních činností: „Číst, psát, počítat, mluvit v jazycích, překládat.“¹⁰

Pokud by umělecký překlad jako činnost zanikl, přišli bychom tím o výjimečný nástroj formování ducha. Každý literární text je plný dvojznačností, dutin, které musíme my, překladatelé a překladatelky, zaplnit. Vědí to všichni ti, kdo přemýšlejí o překládání, nebo ti, kdo překládali: **Nepřekládáme slova, ale záměr, náznak, dvojznačnost, to, co není řečeno, a přesto to existuje v záhybech literárního textu.**

Jakožto jedny z nejpozornějších čtenářek a čtenářů spoluvytváříme během první verze překladatelské práce smysl literárního textu, zatímco zásah stroje, který „před-překládá“ prostřednictvím algoritmů, nás tohoto rozhodujícího „prvního náčrtu“ zbavuje. Ještě se k tomu vrátíme.

3. Proč umělá inteligence a kde se vzala?

Pojďme si nejprve nastínit antropologický rámec, v němž se technologie zvaná umělá inteligence (AI) vyvíjí. Je to důležité pro pochopení toho, jaký svět tato technologie předpokládá a hájí.

Yaëlle Amsalem, doktorandka v oboru managementu a hostující vědkyně na University of Berkeley, na loňském ročníku konference *Assises de la traduction littéraires* v Arles mluvila o své práci týkající se myšlenek transhumanismu, které v Silicon Valley vedly ke zrodu současných technologií. Technologičtí průkopníci vyrostli z americké subkultury a technologie považovali za nástroj k osvobození od centralizovaného státu. Podle nich šlo o znásobení lidských (psychologických, fyzických a intelektuálních) schopností, přičemž počítače byly považovány za cosi jako nové LSD umožňující rozšířit vědomí. Tento „libertariánský“ diskurz dnes zčásti nacházíme u osob typu Elona Muska a dalších šéfů mocných digitálních firem.

Státy (nejprve USA, potom evropské státy) jako už tolikrát podlely obavám, že budou překonány a že jim ujede vlak, a tak se s těmito firmami snažily vyrovnat krok a masivně do výzkumů investovaly.

Plán DeepTech, který francouzský stát přijal roku 2019 a který předpokládal do roku 2030 investice ve výši 30 miliard eur, byl v lednu 2023 navýšen o dodatečných 500 milionů eur. Založení 100 „jednorožců“ (startupů s hodnotou přes miliardu dolarů) a 500 startupů

9 Barbara CASSIN, *Éloge de la traduction : compliquer l'universel*, Paris, Fayard, 2016.

10 Revue Geste, citovaný rozhovor.

DeepTech ročně až do roku 2030 má dohnat náskok, který mají vůči Francii USA a Čína. Na evropské úrovni Evropský parlament v prohlášení z 3. září 2020 uznává, že „základním závazkem Unie je propagace sdílení výhod umělé inteligence, a mezi nástroje této propagace patří i investice do výzkumu ve všech členských státech“.¹¹

Jsme tak svědky sílící interakce mezi vědci v oboru nanotechnologií, biotechnologií, informatiky a kognitivních věd, označované pojmem „konvergence NBIC“. Lze se obávat, že debata ohledně souvisejících etických výzev bude jednostranně označena za zpátečnický boj, že tyto otázky dnes nebudou považovány za přednostní a že přinesou jen málo skutečných záruk promyšleného používání těchto technologií, i když jejich důsledky pro člověka mohou být závratné.

4. Jak funguje umělá inteligence při překládání?

Anne-Marie Robert, zástupkyně SFT, specialistka na technický překlad a sama uživatelka programů CAT (*Computer-Assisted Translation*, fr. TAO), připomněla během 39. konference *Assises de la traduction littéraire*: Tzv. neuronový překlad (fr. *Traduction Automatique Neuronale* neboli TAN) spočívá v *deep learning* [hloubkové učení], automatickém učení ze strany stroje, který proměňuje svůj informační kód spolu s tím, jak jsou mu dodávány *big data* [velké objemy dat], takže (zdarma) přejímá překlady vytvořené lidmi a opravuje to, co považuje za chybu, tedy statisticky méně užívaná řešení.

Je proto načase změnit terminologii a lépe vystihnout, co se tu děje technologicky. Umělá inteligence není „inteligentní“, pouze napodobuje lidské jednání tím, že vykrádá to, co vytvořili lidé. Měli bychom si tedy objasnit důsledky bezuzdného antropomorfismu, který nás tlačí k tomu, abychom pletli dohromady inteligenci a výkon.

Přestaňme mluvit o „strojovém překladu“ [*traduction automatique*], mluvmе spíše o „strojovém výstupu“ [*sortie-machine*].¹² Nebo v krajním případě o algoritmicky generovaném „před-překladau“ [*pré-traduction*]¹³, který je přesně řečeno „překódováním psaného textu z jednoho jazyka do jiného jazyka pomocí generativních algoritmů“, jak

¹¹ Zpráva výboru pro kulturu a vzdělávání určená výboru pro právní záležitosti a týkající se duševního vlastnictví vzhledem k vývoji technologií spjatých s umělou inteligencí (2020/2015(INI)), která vyústila v rezoluci Evropského parlamentu z 20. října 2020 o duševním vlastnictví vzhledem k vývoji technologií spjatých s umělou inteligencí.

¹² Pojem, který navrhl Rudy Look, vedoucí magisterského programu „traduction spécialisée multilingue“ na Univerzitě v Lille během konference „Éthique et traduction à l'ère contemporaine“, pořádané 13. a 14. února 2023 na univerzitě v Avignonu.

¹³ Anne-Marie Robert, zástupkyně *Société Française des Traducteurs* (SFT), během kulatého stolu „Métiers de la traduction : ce qu'automatiser veut dire“ konaného na konferenci 39. Assises de la traduction littéraire, Arles, 2022.

připomíná STAA.¹⁴ Konečně nezapomeňme na to, že v rámci průmyslově používané *překládající* umělé inteligence (DeepL, Google Translate a jiné) není text vytvořen, ale generován strojem.¹⁵

Když se tedy některá – i velmi respektovaná – média rozhodnou používat umělou inteligenci, aby ve francouzštině vyrobila text napsaný původně v jiném jazyce, a do záhlaví článku uvedou „*Přeložili jsme*“, není tomu tak, tato média nic *nepřeložila*. Co vlastně udělala? Pomocí generativních algoritmů vycházejících z programů rozvinutých určitým startupem překódovala text napsaný v určitém jazyce do jiného jazyka a v lepším případě ho pak dala někomu zkontrolovat.

DeepL není „nejlepší překladatel na světě“ [fr. *traducteur*, česky *překladač*], jak se chlubí společnost na svých internetových stránkách, jednoduše proto, že to *není* překladatel.

Umělá inteligence není nevinným nástrojem, jak i nadále někteří hlásají. Ostatně jde vůbec ještě o nástroj, jestliže si nás nakonec podrobuje? A pokud ho dnes za pracovní nástroj považujeme, budeme vždy jeho pány?

Tady vyvstává zásadní problém, a tím je **nebezpečí masivního odcizení profesionálů v oblasti překladu**, neschopných řídit nástroj, který jim může být vnucen a nad nímž nemají žádnou kontrolu, protože neovládají ani jeho fungování, ani podmínky jeho užívání. Naslouchejme našim partnerským sdružením STAA a ATAA, která nám v listopadu loňského roku v Arles vysvětlovala, že v technickém překladu a zejména u titulkovacích zakázek na streamovacích platformách se to už děje. Průzkum provedený francouzskou asociací (ATLF) je v tomto ohledu bohužel velmi vypovídající: v 92 % případů zakázek na post-editaci textu generovaného strojem vydavatel neupřesnil, jaký „nástroj“ byl využit.

Proč by tedy zadavatelé používali DeepL a Google Translate, spíše než aby překlad zadali člověku, pro kterého je překlad povoláním?

Čistě proto, že jim jde o nižší ceny a kratší termíny.

Po těch, kdo používají umělou inteligenci, chceme, aby za to převzali odpovědnost.

Aby bez odkladů pochopili, že naše povolání je vystaveno tak převratným změnám, že mnoho z nás jej brzy nebude moci vykonávat, nemluvte o lingvistickém, uměleckém a kulturním ochuzování, které masivní používání této technologie znamená pro čtenářskou obec a pro společnost. Dosavadní studie týkající se domnělého časového zisku při použití post-editace nenabízejí jednoznačnou odpověď, protože rychlost práce jednotlivců se velice liší – svědčí o tom především práce Waltraud Kolb z *Centre for Translation Studies*

14 *Syndicat des Travailleurs et travailleuses Artistes-Auteurs.ices*, CNT-SO. K tomuto tématu viz svědectví, které přináší v deníku *Le Monde* překladatel Laurent Vannini a ilustrátor Ombremonde: *Le Monde*, 21 janvier, 2023.

15 Jonathan Seror, právník *Association des Traducteurs Littéraires de France* (ATLF), na kulatém stole organizovaném sdruženími ATLAS/ATLF „*Métiers de la traduction : ce qu'automatiser veut dire*“, 39. Assises de la traduction littéraire, Arles, 2022.

vídeňské univerzity. A tak není momentálně jasné ani to, jestli nejrychlejší překladatel neumí pracovat rychleji než nejrychlejší „post-editor“.¹⁶ Na druhou stranu je nepochybné, že přemrštěné zrychlení procesu výroby a zkrácení termínů má neblahý dopad na zdraví a kvalitu života těch, kdo překládají.

5. Jaké jsou konkrétní důsledky masivního používání této algoritmické technologie?

V situaci, kdy se příjmy překladatelek a překladatelů snižují a kdy roste pokušení přijímat kvůli obživě špatně placené zakázky, je dobré připomenout těm, kdo nás čtou, jak extrémně křehká je naše existenční situace.¹⁷ A nadále se zhoršuje: Cena za přeloženou normostranu se nezvyšuje, naopak snižuje, stejně jako se ztenčují poměrné odměny spojené s prodejem děl; mnozí z nás prožívají krajní existenční nejistotu (při této příležitosti připomeňme, že autorské umělecké profese například nemají nárok na dávky v nezaměstnanosti). Přidejme k tomu stále méně nákupů práv na vydávání zahraniční literatury,¹⁸ méně duševních děl v oběhu a rostoucí nadvládu anglosaského trhu. Chceme za těchto podmínek přenechat své myšlení a své dovednosti nikoli „strojům“, ale těm, kdo je vyvíjejí a kdo z nich mají zisk na náš úkor?

Ve hře je otázka odcizení a přežití naší profese.

„Během průmyslové revoluce stroje nahradily svaly, nyní digitální revoluce nahrazuje naše mozky,“ řekla Laura Hulot, německá překladatelka pozvaná do čtvrtého ročníku Observatoře automatického překladu organizovaného sdružením ATLAS. Při této příležitosti velmi přesně vysvětlila myšlenku filosofa Hartmuta Rosy: Zrychlené tempo a časový tlak jsou zodpovědné za fenomén vyhoření, a se zrychlením překladatelského procesu vyvolaným užíváním umělé inteligence je to stejné. Jaké jsou jeho důsledky na základní spokojenost pracujících?

¹⁶ Observatoř automatického překladu (*Observatoire de la traduction automatique*, ATLAS, ročník 04), moderovaná překladatelkou Sophie Royère, 39. Assises de la traduction littéraire, Arles, 2022.

¹⁷ Viz *La situation socio-économique des traducteurs littéraires*, průzkum, na němž se podílela Olivia Guyon, ekonomka působící na univerzitní půdě, červenec 2020 ATLF, a dále *Survey on Working Conditions 2020*, CEATL. Viz též *Překladatelé na obálce – mnohojazyčnost a překlady*, Zpráva pracovní skupiny odborníků členských států pro otevřenou metodu koordinace (OMK), složené z odborníků jednotlivých členských států, publikace EU.

¹⁸ Viz k tomuto tématu poslední klíčové údaje vydávání, zveřejněné SNE: procento přeložených knih v roce 2016 (18,3 %) proti 15,9 % v letech 2020–2021.

Nejde o žádnou druhořadou otázku, tím spíše, že k tomuto zrychlení již díky CAT došlo v oblasti technického překladu a v ohrožení je také oblast titulkování. Kam až jsme ochotni zajít? Hrozí, že zrychlení bude dál pokračovat: budeme tedy v zájmu konkurenceschopnosti muset pracovat stále rychleji, aniž by se nás kdokoli ptal na názor?¹⁹ Jak uvedla Laura Hurot: „Člověk může sprintovat, ale ne šest hodin v kuse.“ O zhoubných důsledcích zrychlování je třeba lidi informovat.

O co se vlastně snažíme, když text projedeme mlýnkem na algoritmy a pak ho necháme „zrevidovat“ člověkem, který může, ale nemusí být profesionální překladatel? Získáme tak na první pohled správný a idiomatický text, nebo text, pod který se můžeme podepsat, jako tomu ještě stále je u přeložené a na trh uvedené knihy, jejímž autorem je z právního hlediska překladatel? A jaké nové typy „kognitivních“ schopností od nás vyžaduje „post-editace“? ptá se Waltraud Kolb. Revidujeme-li text po umělé inteligenci, dochází k tomu, že nám stroj již předkládá první interpretaci textu. Máme tak před sebou dva zdrojové texty místo jednoho a tváří v tvář násobené kognitivní snaze se lidský mozek návrhům, s nimiž přišel stroj, přizpůsobuje snadněji. A samozřejmě tu jsou i ostatní očividné důsledky ohledně samotné povahy budoucího cílového textu, jenž bude kvůli předsudečnému zkreslení uhlazený a standardizovaný.

Předsudečné zkreslení

Waltraud Kolb z vídeňské univerzity přednesla na 39. ročníku konference *Assises de la traduction littéraire* v Arles pořádané sdružením ATLAS výsledky studie provedené s deseti literárními překladateli, kteří byli požádáni o překlad jedné Hemingwayovy povídky (*A Very Short Story*). Pět překladatelů mělo v této studii za úkol přeložit text z angličtiny do němčiny pouze na základě originálního textu, zatímco pět zbylých překladatelů pracovalo s originálním textem a automatickým „před-překladem“. Pozornost upoutala na první pohled velmi prostá věta: „Luz sat on the bed“. Podle toho, jak větu čteme, jí můžeme rozumět tak, že akt je dokonáný, či nedokonáný: „Luz seděla na posteli“ nebo „Luz si sedla na postel“. Mezi překladateli první skupiny logicky došlo k různým interpretacím, všichni překladatelé z druhé skupiny přijali řešení, s nímž přišel stroj. Tomu se říká „předsudečné zkreslení“.

Mezi titulkáři je tento proces už v běhu. Stéphanie Lenoir z organizace ATAA na poslední konferenci *Assises de la traduction littéraire* potvrdila, že studia zabývající se titulkováním jsou v pokušení objednávat si strojové překlady titulků a jejich post-editaci: někteří již mluví o „good enough quality“ [přijatelná kvalita] a prosazují odpovídající tarify, přestože jejich klienti se i dále zaklínají hlediskem kvality. Nejde o to stavět se z principu proti technologickému vývoji, avšak uvedený rozvoj vzdaluje překladatele jeho roli tvůrce a

¹⁹ Ke konceptu „dynamické stabilizace“, který rozvíjí Hartmut Rosa, viz H. Rosa, *Alienation and Acceleration: Towards a Critical Theory of Late-Modern Temporality*, 2010 [francouzsky *Aliénation et accélération*, přel. Thomas Chaumont, Paris, La Découverte, 2014].

předpokládá standardizaci toho, co produkuje: stylistický přínos titulkaře je vymazán, a podle Stéphanie Lenoir je to velmi znepokojivé – doslova hovoří o „kolosální otázce“.

Připomeňme ostatně, že lidský zásah probíhající jako revize textu „před-přeloženého“ strojem poté bývá vložen zpět do stroje a zdarma ho tak obohacuje bez jakékoli protislužby, a dokonce aniž by o tom autor textu věděl. Takže se po nás vlastně žádá, abychom posilovali technologie, které škodí naší profesi, a přispívali k jejich rozvoji.

Konkrétně se jedná o vykrádání našich dovedností a našich výtvorů v souladu s pravidly, proti nimž bude v současném právním rámci velmi těžké bojovat. „Styl je společným majetkem.“ Nebude snadné dokázat padělek, neboť „umělá inteligence zpracovává díla umělců takovým způsobem, že jednotlivé vlivy jsou opětovně použity velice eklekticky a obvinění z padělků nelze prokázat“.²⁰

Jonathan Seror, právník ATLF, vysvětluje, že u textu automaticky před-přeloženého a následně revidovaného člověkem je třeba odlišovat fázi *před* a *po*. Ve fázi *před* se stroj masivně živí daty vytvořenými lidmi („metadata“), přivlastňuje si a reprodukuje složky, které mohou být chráněny autorským právem. Jaký je tedy status těchto dat? Kdybychom na ně aplikovali pravidla francouzského autorského práva, jednalo by se skutečně o padělků. Jak však dokázat padělek, když jsou tyto výtvořené určitými hybridy a když víme, jak neprůhledné je fungování algoritmů, které generuje umělá inteligence? Na 39. konferenci *Assises de la traduction littéraire* Jonathan Seror ostatně připomněl výjimku tzv. *text and data mining* [rešerše textů]. V oblasti vědeckého výzkumu tato výjimka umožňuje bez souhlasu autorů využívat pro získání informací ohromné množství textů a dat v digitální podobě.

Dnes tomu tak není, ale „v budoucnu by mohla být tato výjimka rozšířena na obchodní účely“ a umožnila by tak uvést na trh počítačové překládací programy, které spolykaly miliony děl. Co se týče fáze *po*, musíme si položit otázku statusu textu vyrobeného strojem.

Ve francouzském právním řádu spadá pod autorské právo „původní duševní dílo“ a autorem je „fyzická osoba“. Kdo je autorem v případě textu „před-přeloženého“ umělou inteligencí, který je následně revidován člověkem? Vývojář? Vlastník? Klient používající program? Člověk, který text reviduje? **Existuje držitel práv takto vyrobeného textu? Na to zatím nemáme odpověď.**

Je nezpochybnitelné, že při absenci zákonného rámce praxe kráčí kupředu a podílí se na zhoršování pracovních podmínek literárních překladatelů a překladatelek. Výzkum provedený sdružením ATLF ukazuje, že o „post-editaci“ bylo nakladateli požádáno 14 % respondentů. U 61 % těch, kteří na to přistoupili, se velmi liší základ, podle něhož se vypočítává jejich odměna (paušál, odměna podle počtu znaků nebo hodinová sazba).²¹ Především však více než polovina respondentů uvedla, že byli placeni na fakturu, neboť vydavatelé je považovali za poskytovatele služby, a museli tak (kromě svého statusu

20 *Le Monde*, speciální číslo o ChatGPT a Open IA (23. 1. 2023).

21 Podle studie, kterou provedlo sdružení ATLF o „post-editaci“, bylo v 53 % případů vyúčtování provedeno na fakturu (DA paušálem 14 %, DA poměrně 11 %). V 94 % případů nebyla přiznána žádná poměrná odměna. V 69 % případů byla předpokládaná odměna nižší než průměrná sazba za překlad, ve 29 % případů rovnocenná. V 69 % nebylo možné vyjednávání. Všimněme si, že základ pro odměňování byl velmi různý, 29 % paušálem, 26 % za počet znaků (zdrojového textu a výsledného textu bez rozlišení), 17 % hodinová sazba.

umělce-autora) vystupovat jako živnostníci. Tato nutnost zmnožovat právní status jen posiluje prekarizaci. Pokud přijmeme názor, že jsme poskytovatelé služeb, ohrozíme tím své postavení autorů, což nelze. Navíc pokud nějaký text přepisujeme, vytváříme tím dílo chráněné autorským právem (tedy v případě, že toto dílo „nese otisk osobnosti autora“). Jak za stávajících podmínek tento otisk kvantifikovat?

Nechceme se stát operátory, asistenty strojů, „kontrolory kvality ve službách optimalizace“, jak uvádí Laura Hurot. Nemůžeme přijímat práci, která se skrývá před a za textem proměněným v produkt. Odcizení profesí spojených s textem předjímá odcizenost čtenářek a čtenářů, právě tak, jako je produkce audiovizuálních platforem řízená očekáváními jejich uživatelů, která se počítají na základě algoritmů. Nakladatelé tak budou prodávat za stejnou cenu dílo nižší kvality.

Zde je číslo, které tento problém výmluvně ilustruje: Podle Anne-Marie Robert a studie SFT již 27 % technických překladatelů nástroje „před-překladu“ do své práce zařadilo, aniž by o to byli žádáni.²²

6. Jak dnes jednat?

Vyzýváme k transparentnímu jednání a k tomu, aby aktéři knižního trhu v této věci zaujali jasné stanovisko.²³

Existuje mnoho způsobů, jak ochránit překlad pořízený lidmi, a je na nás, abychom je společně objevili.

Jde například o **odmítnutí veřejné podpory** organizacím, které si takto zvolily intelektuální lenost a nezodpovědný výnos. Dalo by se jít i cestou uzákonění. V oblasti vydávání knih a prodeje zahraničních práv nejsou způsoby překladu specifikovány.

Musíme vyžadovat, aby nakladatel, který pořizuje strojový „před-překlad“, o použité metodě překladu informoval. Autoři by tak mohli podobné nakládání se svými texty odmítnout, a to prostřednictvím nové smluvní praxe, která by v případě překladu vyloučila automatický „před-překlad“ nebo uložila povinnost obrátit se na lidského literárního překladatele.

22 *Rapport enquête statistiques métiers de la traduction*, SFT 2022

23 Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady týkající se přijetí jednotných pravidel ohledně umělé inteligence je příliš slabý v otázce povinností transparentního jednání, neboť ve svém článku 52 (*Obligations de transparence pour certains systèmes d'IA*) předpokládá, že „dodavatelé budou dbát na to, že systémy umělé inteligence vyvinuté k jednání s fyzickými osobami budou vytvořeny a vyvíjeny tak, aby fyzické osoby byly informovány o tom, že jednájí se systémem umělé inteligence, pokud to není zřejmé z okolností a podmínek používání.“ Problémem je samozřejmě pojem „jednání“ (interakce), neboť kniha, která by se stala předmětem automatického překladu, by pod tuto povinnost transparentního jednání nespadala.

Dokud nám naše mozky patří, použijme je k zastavení tohoto úpadku myšlení.

Co požadují ATLF a ATLAS

Hájíme své povolání a ty, kdo se mu věnují s láskou a umem; je třeba reagovat nyní, nezavírat oči před automatizací a omezením kreativity, je třeba jí odolávat, odmítat ji a potírat.

Ne, není příliš pozdě, a skutečně nechceme začít přemýšlet o tom, že se máme „přeškolit“, „změnit“ a „rekvalifikovat“, abychom se podřídili této scestné ne-myšlence výnosu za každou cenu. Již před několika desítkami let byly Darwinovy evoluční teorie o výběru a soutěživosti díky pozorování biologů doplněny o kooperaci jakožto selektivní výhodu. Je třeba opustit slepou víru v soutěživost.

Odmítáme, aby byla tato technologie považována za překládání, neboť na rozdíl od překladu uhlazuje texty, hlasy a myšlenky. Ničí tvořivost nezbytnou pro lidský rozvoj. Konkrétně řečeno, používat tyto programy za profesním účelem znamená riskovat, že budeme zdarma pracovat pro nadnárodní firmy a startupy postrádající jakékoli etické ohledy a že je budeme žít.

Odmítáme diktát jazykové jednotvárnosti: dobrý překlad vytvořený dobrou překladatelkou nebo dobrým překladatelem nemá být neviditelný, aby byl považován za dobrý; překlad musí žít, dýchat, znovu sám o sobě tvořit celý svět původního textu, zacházet s odlišnostmi a hlásit se k ní.

Požadujeme, aby texty před-přeložené automatickými prostředky byly za takové označeny, a požadujeme úplnou transparentnost ohledně těchto praktik, které se ve vydavatelství již objevují.

Závěr

ATLF a ATLAS vyzývají k podpoře překladatelek, překladatelů a jejich povolání.

Autorky a autory, nakladatelky a nakladatele, čtenářky a čtenáře, literární agentky a agenty, tisková oddělení, komentátory a komentátorky, blogerky a blogery, knihovnice a knihovníky, knihkupce, distributory, veřejné činitele, kulturní sdružení a organizace, všechny ty, kdo zpřístupňují zahraniční literaturu a kdo ji milují, ty, kdo ji čtou a kdo ji vytvářejí, vyzýváme: braňte překladatelky a překladatele, braňte autorky a autory, podporujte jejich práci, odmítněte umělou inteligenci v kreativních odvětvích a požadujte transparentní jednání.

Umělá inteligence není prostým nástrojem, požírá lidskou kreativitu, uhlazuje, standardizuje, optimalizuje.

„Kultura nemůže být přizpůsobující se proměnnou,“ prohlásila současná ministryně kultury Rima Abdul-Malak. A totéž platí o překladatelkách a překladatelích.

V souladu s činností zahájenou Syndikátem pracujících v umělecké a autorské sféře (STAA²⁴) vyzýváme profesní sdružení autorek a autorů (literatury, vizuálních umění a hudby), aby se k nám připojili, abychom mohli koordinovat naše akce.

²⁴ Pro porozumění výzvam, jimž čelí v otázce automatizace vizuální umění, viz též výzva k tomuto tématu.

ATLF a ATLAS jsou sesterská a vzájemně se doplňující francouzská sdružení zastupující literární překladatelky a překladatele. Jsou činná od sedmdesátých a osmdesátých let 20. století a stojí v první linii, aby vybuodovala porozumění překladatelství, aby překladatelství podporovala a hájila a spolu s tím i ty, kteří z něj žijí a kteří mu dávají život.

ATLF (*Association des Traducteurs Littéraires de France*) [Sdružení literárních překladatelů Francie], založené roku 1973, oslavuje letos 50. let své existence. Věnuje se obraně literárního překladu a těch, kdo se mu věnují. Sdružení dnes čítá na tisíc členů. ATLF je členem *Conseil Permanent des Ecrivains* [Stálá rada spisovatelů], spolu s ním vede vyjednávání se *Syndicat national de l'édition* [Národní vydavatelský syndikát]. ATLF je také zastoupeno v organizaci CEATL, která sdružuje evropské asociace literárních překladatelů, stejně tak jako v AFDAS a v nové organizaci hájící sociální jistoty umělců-autorů (SSAA). Překladatelé z ATLF zasedají též ve správní radě CNL a IRCEC. ATLF aktivně pracuje na šíření znalostí o literárním překladatelství a propagaci práce literárního překladu díky pravidelně vedeným průzkumům (odměňování, sociální aspekty, profesní praktiky) a organizováním slovních soubojů a kulatých stolů na literárních festivalech. Sdružení si též klade za cíl hájit a prosazovat práva překladatelů díky specializované právní poradně.

Sdružení ATLAS (*Association pour la promotion de la traduction littéraire*) pro podporu literárního překladu je kulturním sdružením veřejného zájmu sídlícím v Arles a v Paříži. Již 40 let podporuje, doprovází a prosazuje překladatelky a překladatele a jejich povolání tím, že pořádá setkávání a literární akce (mimo jiné konferenci *Assises de la traduction littéraire* v Arles a *Printemps de la Traduction* v Paříži), překladatelské dílny a věnuje se kulturnímu poslání na celém území pevninské Francie. Organizuje též pravidelné programy soustavného vzdělávání určené přímo překladatelkám a překladatelům, předává ceny za literární překlad a rozvíjí národní i mezinárodní síť překladatelské komunity, především díky svému historickému sídlu otevřenému profesionálům celého světa, kteří překládají z francouzštiny nebo do francouzštiny: *Collège International des Traducteurs littéraires* (CITL, Mezinárodní dům literárních překladatelů) v Arles.

Slovníček

ATAA

Association des traducteurs/adaptateurs de l'audiovisuel [Sdružení překladatelů v audiovizuální oblasti], sdružení založené roku 2006, které sdružuje stovky profesionálů-autorů zabývajících se tvorbou titulků, dabováním a tzv. voice-over.

DA

Droits d'auteur [autorská práva] Překladatelé a překladatelky jsou v současné době odměňováni na základě autorského práva, výměnou za přenechání práva využívat dílo, které vytvořili. Tato autorská práva se dělí na odměnu *à-valoir* (neboli zálohu) vypočtenou na základě ceny za normostranu a na poměrná práva (procento z prodeje přeloženého díla), které je obvykle použito jako odpis sumy *à-valoir*.

Post-editace

Práce svěřená překladatelce nebo překladateli a spočívající v přepisu textu generovaného strojem (rovněž se mluví o strojovém výstupu, fr. *sortie-machine*), kdy překladatel vychází ze zdrojového textu v původním jazyce, či nikoli.

TAN

Traduction Automatique Neuronale [automatický neuronový překlad]. Operace překódování z jednoho jazyka do jiného jazyka uskutečněná pomocí algoritmu vycházejícího ze zásad neuronové sítě, který využívá ohromného souboru dat.

TAO

Překlad pořízený člověkem s pomocí programu paměťového překladu [anglicky *Computer-Assisted Translation, CAT*], který opakovaně totožně překládá slova, věty či výrazy vracející se ve stejném textu. Může též obsahovat nástroj revize textu.

Počítání po normostraně

Dědictví psacího stroje, jedna strana čítá dvacet pět řádků po šedesáti znacích [v České republice je normostrana počítána jako 30 řádků po 60 znacích] včetně mezer.

Normostrana je standardní jednotka výpočtu odměny překladatelky a překladatele na

francouzském knižním trhu (jiná možná jednotka je oddíl 1 500 znaků včetně mezer, fr. *tranche informatique*).

SFT

La société Française des Traducteurs [Francouzská společnost překladatelů] je profesní syndikát hájící práva překladatelů, překladatelek a interpretů. Má přes 1 600 členů.

Z francouzštiny přeložila Hana Fořtová

Text byl publikován 24. 3. 2023: <https://atlf.org/tribune/>